

gener 1981

SERRA D'OR

LA NIT DE SANTA LLÚCIA
TE TRENTA ANYS

Emili J. Boix Fuster

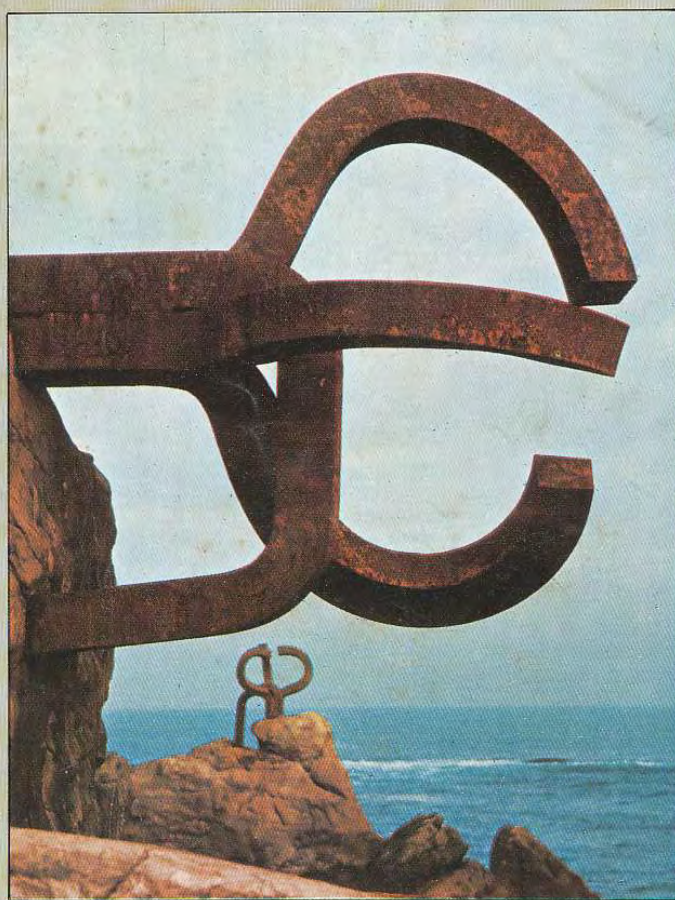
ALBÀNIA.

LA SOLITUD DEL CORREDOR DE FONTS

Rodolf Sirera

CHILLIDA, EXPRESSIÓ
D'UNA IDENTITAT NACIONAL

Alexandre Cirici

passar el dia, empènyer l'any

un tema acabat d'encetar

Vull dir: ej dels «convertos». I, concretament, els convertos de jueus. Sobre els nostres jueus, poca o molta, existeix una certa bibliografia útil, i encara en podem parlar amb relativa seguretat, em sembla. En tot cas, amb més seguretat que no pas dels jueus cristianitzats. Es tracta d'un episodi històric interessant, sens dubte; almenys, caldria esbrinar fins a quin punt ho és. Don Américo Castro, especialista en la matèria, ja va fer observar que, als territoris de la Corona d'Aragó, el problema dels convertos no ha tingut la mateixa transcendència —transcendència cultural— que a Castella. De fet, l'angoixa del «cristià nou», entre nosaltres, no apareix traduïda en realitzacions literàries o especulatives tan egrègies com les que suposen Cervantes o Mateo Alemán, Luis de León o Teresa d'Àvila, la *Celestina* o el *Lazarillo*. Bé: hi ha Lluís Vives. Qui més? Jordi Ventura, en les seves recerques entre la paperassa supervivent de la Inquisició valenciana, ha obert una via d'anàlisi i de comentari considerablement suggestiva. No hi hauria manera d'ampliar-la i de prolongar-la?

I en primer lloc, jo preguntaria per què s'ha parlat tan tangencialment de la qüestió, quan se n'ha parlat. A què ve l'escrípol? Es tracta d'un escrípol antic: d'una mena de por ancestral a descobrir-nos escassament «catòlics» per genealogia. O millor: a reconèixer que ho som. Perquè, en realitat, en aquestes latituds, qui no té un avantpassat semita? La «puresa de sang», esdevinguda obsessió en el segle XVI, resulta difícil de demostrar per a qualsevol personatge notori, i naturalment per a les multituds subalternes. Deixo ara de banda la interferència dels moros, també convertos, que probablement només són un drama valencià. Fins i tot convindria respectar la singularitat del cas mallorquí, amb els «xuetes». Ignorem què passava al Principat, ignorem —no tant— què passava al País Valencià, quant a la descendència hebraica. Però dades i conjectures s'acoblen a posar en evidència que la minoria jueva local «contaminà»

per un conducte o altre —a través del sagrament del matrimoni sempre— una quantitat notable de població. Començant pels reis.

Seré morigerat en les meves divagacions: parlaré del que sé i conec, que són coses del País Valencià. ¿I com no invocar aquell passatge del *Tirant* en què un predicador —em sembla— vaticina la ruïna de València per l'abundància de «cristians qui no vénen de natura»? Ferran el Catòlic, fill d'una Enríquez (o com es digués), difícilment hauria salvat la prova de la «puresa de sang», convertos com eren els de la família de la seva mamà. Dels Enríquez, com a mínim, els arriba l'antecedent terribol als Borges, ducs de Gandia. A Roma, abans, ja desconfiaven dels papes i dels cardenals de Xàtiva: els consideraven *marranos*. Ho eren? Ho eren els Marc, tribu de poetes i d'administradors de rendes feudals o reials? Marc és un cognom de jueus convertos. Els Santàngel, mig aragonesos mig valencians, «empueraron», a base de casaments, tota l'aristocràcia autòctona. Una Carròs, néta de convertos, emparentà amb els Mercaders, Carrossos, Centelles, Borges, Valldaures, Valerioles, Colomes —don Joan de Coloma, compte d'Elx, era nét d'una jueva—, i...

Quan el 1626 Felip III, a les Corts de Montsó, prodiga títols nobiliaris i condecoracions als senyors valencians, un capellà indígena, indignat, escrivia: «Y donà setanta creus, y a molts n'hi havia dels que la feren, eo descendents dels que la feren a Jesuchrist»... I si saltem de les altures aristocràtiques a la burgesia, l'espectre s'amplia. El filòsof, el piadosíssim filòsof Vives, hagué de contemplar la devastació de la seva família per la Inquisició. Ell no judaïtzava, de segur. Però sí judaïtzaren el pare, la mare i les germanes, l'àvia, una tieta... Oh! I què dir dels erasmistes, dels humanistes valencians, tan distingits, del XVI i del XVII? Núñez era un llinatge de convertos, ho era Oliver, i ¿no ho era Cordero? Alcanys i uns quants metges o capellans, poetes, van ser vícti-

mes de la implacable formalitat del Sant Ofici. Ells encara escrivien en català.

Tot això ens encamina a una investigació «literària», per veure com va funcionar això dels convertos als Països Catalans. Probablement, uns residus tímids ens induïren a pensar que l'*«edad conflictiva»* de don Américo va ser, ací, tan bàrbara com a Castella, i que no deixà de tenir repercussions intel·lectuals. Certes acrituds antisemites ja poden certificar-se en el XV; en trobem més en la centúria següent, en català i en castellà. Per què algú no les col·lecciona o les col·lecciona? En el *Cancionero General*, editat a València el 1511, no són insòlites les agressions verbals contra els convertos. Es curiós que el *Cancionero*, confeccionat per un castellà sospitós com Hernando del Castillo, i dedicat (o pagat) a/per un Centelles, comte d'Oliva, igualment dubtós quant a ascendència jueva, vehiculi versots racistes. També en trobem en algunes comèdies de finals del XVI —Tàrraga, Aguilar—, i en Timoneda, i en...

Crec que una exploració a fons de la literatura que, discreta o mediocre, es feia als Països Catalans durant la Filipada, donaria un material reflexiu digne de la major atenció. La tradició i l'estigma dels convertos —dels convertos mosaics— no serà tan brillant en l'àrea catalana com en l'àrea castellana: d'acord, i és igual. El fenomen d'«història cultural» que això és, queda per resseguir. Em sembla que nosaltres el vam dissimular més que els castellans. Interessadament, és clar. I potser era més fàcil de dissimular, ja que tot era poqueta cosa. Al capdavall, la figura més impressionant fou Vives, i Vives emigrà ben jove, i ja no volgué saber-ne res, del seu lloc d'origen, com no fos en pla d'enyorança... Però els «convertos» hi eren. Fins ara no els hem mirat com a «convertos», ni que sigui de segona o tercera generació. Crec que valdria la pena d'intentar-ho... Al mateix Principat podria haver-hi sorpreses. Al capdavall, la juevia de Barcelona sempre fou deu vegades més important que la de Mallorca o la de València. — JOAN FUSTER.